

Arbeidstoeleiding voor leerlingen met ASS

Corinne Sebregts

Manchet

Voor leerlingen met autisme is het moeilijk via een reguliere studie te gaan werken. De veilige, gestructureerde omgeving die zij nodig hebben, ontbreekt vaak en er wordt een te groot beroep gedaan op zelfstandigheid. Symbion in Didam is vanuit het Praktijkonderwijs gestart met een arbeidstoeleidend traject voor leerlingen met ASS.

Maatschappelijke opdracht

Scholen voor Praktijkonderwijs (PrO) zijn binnen het palet van schoolsoorten in het voortgezet onderwijs een bijzondere groep. Als enige VO-schooltype biedt het PrO direct toegang tot de arbeidsmarkt. De leerlingen komen op 12- of 13-jarige leeftijd na het (speciaal) basisonderwijs naar het Praktijkonderwijs om na 5 of 6 jaar uit te stromen naar een baan in het bedrijfsleven of een werkplek binnen een beschermde setting. De kwaliteit van het Praktijkonderwijs is, dat men leerlingen met een specifieke begeleidings- en ontwikkelingsvraag naar arbeid kan toeleiden. Symbion in Didam is een school voor Praktijkonderwijs die ook andere doelgroepen dan PrO-leerlingen naar arbeid wil begeleiden. De school vindt dit van belang in verband met de maatschappelijke opdracht en men loopt daarmee vooruit op een veranderde taakstelling in het kader van Passend Onderwijs. De zorgbreedte van de school wordt breder als ook andere leerlingen gebruik kunnen maken van het Praktijkonderwijs. Dit artikel is er één van een tweeluik over het arbeidstoeleidend traject voor leerlingen met een stoornis in het autistisch spectrum (ASS). In dit eerste deel wordt besproken hoe Symbion tot de keuze is gekomen om deze doelgroep te gaan bedienen, waarna wordt ingegaan op het verloop van de start van het traject. In het tweede artikel zullen de ervaringen met de begeleiding van jongeren met ASS worden besproken.

Praktijkonderwijs

De leerlingenpopulatie van een school voor Praktijkonderwijs toont een grote diversiteit aan leerlingkenmerken: van IQ 55 tot IQ 80, van sociaal onhandig tot sociaal vaardig en van gehinderd door zware sociaal-emotionele problematiek tot zich normaal ontwikkelend van puber naar adolescent. Net als andere scholen streeft het Praktijkonderwijs ernaar het potentieel van leerlingen maximaal tot ontplooiing te brengen, wat in de praktijk betekent dat er veel opleidingsmogelijkheden worden geboden. Het praktijkonderwijs biedt met name in midden- en bovenbouw - als de leerlingen 15 jaar en ouder zijn - diverse branchegerichte opleidingen aan, zoals 'werken in de kinderopvang', 'werken in de zorg', 'werken in de logistiek'. Deze opleidingen zijn ontwikkeld door het KPC in samenspraak met de branches, die de leerling van een certificaat voorzien als zij het examen met goed gevolg hebben afgelegd. In veel PrO-scholen worden ook ROC-niveau 1 opleidingen verzorgd, zodat leerlingen door kunnen stromen naar niveau 2 of met een diploma op zak kunnen overstappen naar werk.

Om de overstap naar werk mogelijk te maken, moeten leerlingen eerst werkervaring opdoen. Dat doen ze via stage. Een PrO-school heeft contacten met veel verschillende bedrijven waar leerlingen kortere of langere tijd stagelopen. Het is de bedoeling dat een leerling bij een stagebedrijf een arbeidscontract krijgt als de stage goed verloopt. Hoewel leerlingen pas de overstap van een stagesituatie naar werk maken als zij daaraan toe zijn, kunnen zij door allerlei oorzaken en omstandigheden in de eerste jaren van hun loopbaan het risico lopen hun werk te verliezen. Het werk kan bijvoorbeeld competenties vragen die de jongere in potentie

wel heeft, maar niet zelfstandig kan doorontwikkelen. In dergelijke gevallen biedt de school jobcoaching aan. De leerling kan dan nog één tot twee jaar begeleid worden door een jobcoach van de PrO-school, die met de leerling werkt aan de competenties die nodig zijn om succesvol in het bedrijf te blijven functioneren.

Autisme

De meeste scholen voor Praktijkonderwijs zijn klein, maar de flexibiliteit van de organisatie en de mogelijkheden om leerlingen kansen te bieden zijn uitgebreid. Er zijn echter ook andere doelgroepen dan PrO-leerlingen die baat kunnen hebben bij het onderwijsaanbod dat het PrO biedt. Symbion in Didam is een school voor Praktijkonderwijs die augustus 2006 is gestart met de ontwikkeling van een arbeidstoeleidend traject voor leerlingen met autisme.

Leerlingen met autisme hebben een speciale benadering nodig, omdat zij door hun stoornis moeite hebben met situaties die niet voorspelbaar en onoverzichtelijk zijn. Autistische leerlingen hebben moeite met het leggen van verbanden en blijven details vaak als losstaande feiten zien. In feite is iedere situatie nieuw voor hen en ontbreekt het hen aan verbeeldingskracht om overeenkomsten of gelijkenissen te zien, die niet-autistische mensen direct opmerken. Voor autistische mensen is het van belang dat er structuur is, zodat zij weten welke gebeurtenissen gaan komen en welke betekenis zij daaraan moeten geven. Structuur zorgt voor veiligheid en gebrek aan structuur is daarom beangstigend. De communicatie met andere mensen is per definitie onvoorspelbaar. Ieder mens is anders en dat maakt het lastig te weten hoe iemand zal reageren. Door gebrek aan verbeeldingskracht kunnen autistische leerlingen ook niet anticiperen op een mogelijke reactie, waardoor interactie met anderen uiterst moeilijk voor hen is.

Vanuit het perspectief dat jongeren in het onderwijs worden voorbereid op een opleiding of een baan, is autisme een beperkende stoornis. Jongeren moeten nieuwe, beroepsspecifieke vaardigheden verwerven en een werkplek vinden waar zij zich verder kunnen ontwikkelen. Leren is per definitie de confrontatie met nieuwe inhoud die soms in een heel nieuwe omgeving geleerd moeten worden. Veel autistische leerlingen lopen vast in dit proces. Vaak lukt het wel om in een school voor voortgezet speciaal onderwijs een opleiding te voltooien, maar een vervolgopleiding binnen een ROC, hogeschool of universiteit is vaak niet mogelijk. Er wordt dan een te grote zelfstandigheid verwacht. De instellingen zijn te groot, te massaal en voor leerlingen met autisme onoverzichtelijk en beangstigend.

Onderwijskenmerken

In het ROC hebben jongeren met autisme vaak dezelfde problemen die leerlingen van het Praktijkonderwijs ervaren. Ze lopen verloren in het grote instituut, weten niet wie ze moeten aanspreken en welke weg ze moeten bewandelen om bepaalde doelen te bereiken. Bij leerlingen uit het Praktijkonderwijs komt de problematiek voort uit zwakke cognitieve capaciteiten en daarmee samenhangende beperkingen in sociale en maatschappelijke vaardigheden. Zowel voor autistische leerlingen als PrO-leerlingen geldt dat zij baat hebben bij de kleinschalige setting en de persoonsgerichte benadering die het Praktijkonderwijs biedt. Vanuit de gedachte dat bepaalde leerlingen met ASS net als PrO-leerlingen naar arbeid kunnen worden toegeleid, is Symbion gestart met de ontwikkeling van een arbeidstoeleidend traject voor leerlingen met aan autisme verwante stoornissen (ASS). Directe aanleiding was het contact met de ouders van een leerling met ASS, die actief waren om voor jongeren met ASS een vervolgopleiding na het speciaal voortgezet onderwijs te zoeken. De kleinschaligheid, overzichtelijkheid en pedagogische benadering van het Praktijkonderwijs zou volgens hen een goede omgeving voor leerlingen met ASS zijn.

Criteria

Om te bepalen welke leerlingen al dan niet een traject binnen Symbion kunnen volgen, is gestart met het formuleren van criteria. Al gauw bleek dat de aard van de ASS-problematiek niet bepalend was voor het toelaten van de leerling. Het is de bedoeling dat leerlingen die buiten de boot zijn gevallen binnen Symbion een nieuwe kans krijgen. Alle jongeren die in bestaande voorzieningen mogelijkheden tot begeleiding hebben, moeten eerst daarop een beroep doen. Symbion heeft vijf criteria geformuleerd aan de hand waarvan leerlingen worden geselecteerd voor het arbeidstoeleidend traject, te weten:

- De deelnemer is gediagnosticeerd met ASS
- De deelnemer is 16 tot 23 jaar.
- Een deelnemer moet gemotiveerd zijn, d.w.z. graag willen werken, zowel tijdens het traject als in de baan die voor haar/hem wordt gezocht.
- De ouders van de deelnemer staan achter het traject en zijn bereid met de school samen te werken.
- Symbion kan een potentiële werkgever vinden.

Deze criteria gaan niet in op leerlingkenmerken, maar op de randvoorwaarden om het traject te doen slagen. Mogelijk blijkt bij de uitvoering van de eerste trajecten dat er toch criteria ten aanzien van kenmerken van de te begeleiden leerlingen moeten worden geformuleerd.

Reguliere financiële middelen

Het plan om voor leerlingen met ASS, die tussen wal en schip zijn gevallen, een arbeidstoeleidend traject te ontwikkelen werd besproken met medewerkers van instellingen als Jeugdzorg, MEE, de Leo Kannerhuisstichting, ROC's, (S)VO-scholen voor cluster 2- en cluster 4 en particuliere begeleidingsdiensten die zich met ASS bezighouden. Over het algemeen was de reactie erg positief. Vaak werd daarbij aangegeven dat er veel leerlingen zijn die voor het traject in aanmerking komen. Er was dus voldoende reden om door te gaan. Voortgang van het project betekende echter dat er moest worden gezocht naar financiële middelen om mensen in te zetten die het traject vorm konden geven.

Het vinden van financiën voor het traject bleek geen sinecure. De reguliere geldstroom van het PrO was niet beschikbaar, omdat het Praktijkonderwijs geen leerlingen kan aannemen als deze geen PrO-beschikking hebben gekregen van de Regionale VerwijzingsCommissie. Een PrO-beschikking wordt bij de overstap van een leerling van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs afgegeven op basis van leerlingkenmerken: een IQ tussen 55 en 80 en leerachterstanden van 50% voor technisch en begrijpend lezen, spelling en inzichtelijk rekenen. Leerlingen die ernstig beperkt worden door hun autisme krijgen een beschikking voor cluster 2 (auditief en/of communicatief beperkt) of cluster 4 (gedragsproblematiek). Het inschrijven van leerlingen met ASS in het Praktijkonderwijs is niet verboden, maar de school krijgt voor die leerlingen geen financiële middelen. Er moet dus op een andere manier financiële middelen worden gegenereerd.

Subsidie

Het ministerie van OC&W vond het plan van Symbion sympathiek, maar had geen financiële middelen om het traject mogelijk te maken. Men verwees Symbion naar scholen voor cluster 2 en 4, omdat die scholen met het Praktijkonderwijs afspraken konden maken. Zij mogen leerlingen tot 23 jaar onderwijs bieden en kunnen met Symbion een samenwerking aangaan. De clusterscholen zijn van een dergelijk construct niet gecharmeerd, omdat zij de leerlingen zelf onderwijs bieden. Hoewel Symbion juist de leerlingen die waren uitgevallen onderwijs wilde bieden en er dus geen sprake kon zijn van concurrentie bleek deze manier van financiering niet mogelijk.

Om toch financiële middelen te verkrijgen, begon een zoektocht naar subsidies. De ‘Subsidieregeling scholing jonggehandicapten met ernstige scholingsbelemmeringen’ leek passend, maar na aanvraag bood deze regeling toch geen soelaas. De doelgroep moest belemmeringen hebben die van zodanige aard waren, dat daaraan door een instelling voor regulier onderwijs niet kan worden tegemoet gekomen d.m.v. materiële of onderwijskundige aanpassingen. Het feit dat Symbion regulier voortgezet onderwijs is, dat een materiele en onderwijskundige aanpassing wil doorvoeren voor de ASS-leerlingen, maakt dat Symbion niet voor subsidie in aanmerking kwam.

Ook bleek Het Platform Beroepsonderwijs (HPBO), dat geld beschikbaar stelt voor onderwijsinnovatie geen ondersteuning te kunnen bieden. Arbeidstoeleiding zoals Symbion dat wilde bieden was op zich geen innovatie, omdat het aanbod al bestaat voor PrO-leerlingen. Het innovatieve zit in de doelgroep en daarvoor is de subsidie van het HPBO niet bedoeld.

In november 2007 bleek het UWV in het kader van de financiering voor ‘Experimenten met betrekking tot re-integratie van jonggehandicapten’ (UWV, februari 2006) wel mogelijkheden te bieden. Er werd Symbion subsidie toegekend om methodiek te ontwikkelen voor de arbeidstoeleiding voor leerlingen met ASS. Dat betekende dat docenten en management een volgende stap konden zetten: werving van leerlingen en ontwerpen van maatgesneden methodiek om deze leerlingen arbeidscompetenties te doen verwerven.

Individuele trajecten

Het zou te makkelijk gedacht zijn dat een school voor Praktijkonderwijs zonder verdere aanpassingen van de pedagogisch-didactische begeleiding leerlingen met ASS onderwijs kan bieden. Er is zeker ook ontwikkeling nodig. Binnen Symbion wilden docenten enthousiast aan het traject beginnen, maar zij beseften dat een grondige voorbereiding noodzakelijk is. Die voorbereiding werd ingevuld met studie en onderzoek onder de instanties en instellingen die hadden aangegeven dat er behoefte was aan het traject dat Symbion ging bieden.

Algauw werd duidelijk dat het traject zoals Symbion het wilde bieden, zich niet leende voor het formeren van een groep leerlingen die gezamenlijk les kregen. De leerlingen waarover werd gesproken door de contactpersonen van instellingen en scholen, bleken al gauw ieder geheel andere leerbehoeften te hebben. Net als bij jobcoaching zou iedere leerling met ASS een eigen traject nodig hebben en zou de ontwikkeling van een methodiek voor de doelgroep van leerlingen met ASS gericht moeten zijn op het omgaan met speciale behoeften van individuele leerlingen. Dat betekende dat er pas met de ontwikkeling van methodiek kon worden begonnen als de eerste leerlingen in beeld waren. Hierdoor werd werving een belangrijk startpunt.

Werving

In eerste instantie was de insteek om ‘low profile’ naar buiten te brengen dat Symbion voor leerlingen met ASS een arbeidstoeleidend traject biedt. Op die manier kon worden voorkomen dat er direct te veel leerlingen met verkeerde verwachtingen zich zouden aanmelden. Het effect was echter dat de beeldvorming was, dat er vanuit Symbion wel ontwikkeling was, maar dat er feitelijk nog geen leerlingen terecht konden. Om dit beeld te corrigeren, heeft Symbion een folder laten ontwerpen die professionaliteit uitstraalde en toonde dat Symbion klaar is om met leerlingen aan de slag te gaan. Deze folder is verspreid onder alle contactpersonen van instellingen voor jeugdzorg, scholen en particuliere organisaties waarmee al eerder contact was geweest of waarvan verwacht mocht worden dat ze met de beoogde doelgroep in contact waren. In totaal zijn tegen de 500 folders verstuurd.

De grote toeloop van leerlingen bleef uit, maar het UWV bleek wel kandidaten te kennen. Deze cliënten waren echter veel ouder dan de doelgroep die Symbion op het oog had. Ook waren er ouders die contact opnamen met Symbion. Hun verhalen waren indrukwekkend en toonden hoe moeilijk het is een geschikte opleidings- en arbeidsplaats voor leerlingen met ASS te vinden. Vaak was er al veel geprobeerd, maar viel de jongere net niet in een bepaalde regeling of was het traject van tijdelijke aard. In sommige gevallen was een plaats binnen Symbion een ideale oplossing, maar moest er eerst nog het nodige geregeld worden voordat er daadwerkelijk tot plaatsing kon worden overgegaan. Symbion is immers een school en geen re-integratiebedrijf, hoewel een aantal docenten wel werkt als jobcoach.

IRO

De cliënten van het UWV die nog geen 23 jaar waren en die in aanmerking komen voor het arbeidstoeleidend traject zijn jongeren die vallen in de IRO-regeling. IRO staat voor Individuele Re-integratie Overeenkomst en is bedoeld voor mensen die meer dan een half jaar een WIA- of WW-uitkering hebben. Van belang is dat de persoon met de uitkering zelf aangeeft op welke wijze hij/zij een IRO-traject in wil vullen. In het geval van Symbion moet de jongere en eventueel diens ouders zelf kiezen om de arbeidstoeleiding via Symbion vorm te geven. De bedoeling is dat de jongere na het IRO-traject een betaalde baan heeft. Het UWV noemt de begeleiding die een persoon met een IRO-traject krijgt 'job consultancy' en vergoedt de kosten van het re-integratiebedrijf dat uitvoering geeft aan het traject. Het voordeel voor Symbion is dat een IRO-traject betekent dat er inkomsten zijn waardoor loonkosten en overheadkosten kunnen worden betaald. Nadeel is dat een school geen re-integratiebedrijf is en dus niet in aanmerking komt voor de uitvoering van IRO-trajecten. Deze hindernis kon worden weggenomen doordat stichting Quadraam, waartoe Symbion behoort, beschikt over een BV. Vanuit die BV bleek het mogelijk om Symbion als bedrijf aan te merken en zo uitvoering te geven aan IRO-trajecten. Hierdoor openen zich mogelijkheden voor Symbion om gericht met gemotiveerde cliënten aan de slag te gaan. Bovendien is ook gewaarborgd dat Symbion na het verstrijken van de subsidietermijn de trajecten kan voortzetten.

Schooljaar 2008-2009

In het schooljaar 2008-2009 worden binnen Symbion de eerste leerlingen met ASS begeleid. De docent die het traject uitvoert, is gedreven en enthousiast om de jongere naar de juiste werkplek te begeleiden. Hij werkt aan zijn deskundigheid door scholing en hij start aan het begin van het nieuwe schooljaar de opleiding tot arbeidskundige. Om te zorgen dat binnen Symbion meer docenten deskundigheid verwerven over het begeleiden van leerlingen met autisme, wordt intern een 10-daagse scholing aangeboden.

De ontwikkeling van het arbeidstrainingscentrum ATC Oost waarmee Symbion bezig is, biedt bovendien goede mogelijkheden om het traject voor leerlingen met ASS invulling te geven. Het ATC Oost is een bedrijf dat gerund wordt door een leerwerkmeester en waar leerlingen van Symbion al doende arbeidscompetenties verwerven. Het werk dat in het bedrijf wordt uitgevoerd, bestaat uit echte opdrachten van bedrijven, die ATC Oost inpak-, productie- en assemblagewerkzaamheden voor hen laten doen. Voor de leerlingen met ASS is dit een ideale omgeving om te wennen aan de sfeer en cultuur die in (productie)bedrijven heerst. In het ATC Oost kunnen we hen voorbereiden op lager geschoold werk in een productiebedrijf, zodat de overstap naar een bedrijf waar de leerling via stage naar werk wordt geleid voldoende veilig is.

De voorbereiding van het arbeidstoeleidend traject binnen Symbion is in volle gang, omdat er inmiddels vier leerlingen voor het schooljaar 2008-2009 zijn aangemeld. Over de ervaringen die worden opgedaan met de uitvoering van de trajecten zal opnieuw in Remediaal

gerapporteerd worden. We hopen dat meer scholen voor Praktijkonderwijs ons voorbeeld volgen en de kwaliteit die zij in huis hebben ook beschikbaar stellen aan andere doelgroepen. Het is een kwestie van een lange adem, maar zeker de moeite waard.